

Nacsinák Gergely András

A VÉR VAGY A HOLD

UTÓSZÓ A TORNÝOK KAPCSÁN

2017-07-07 | **ESSZÉ**

Alighanem a júniusi fény tehet róla, amely délutánonként olyan bőséggel árad: végigcsorgott a háztetőkön, fehérén porlott szét az utcák fölött, és a madarak szárnya, ha a hőségtől bódult cserebogarak után vetették magukat, úgy felkavarta, akár a megolvadt mézet. Mintha nem is a Napból sugárzott volna, hanem magából a világból, annak minden egyes ízéből: mintha minden falevél, kavics, fűszál, cserép külön-külön ragyogott volna, a levegőben egybeolvadó, felszabadult ragyogással. Ezért feledkezhettem meg a tornyok kapcsán[1] valami lényegesről. Mert a kertben írtam, délután, egy-egy órát, esztelen sugárzásban, és gyötrő honvággyal a szigetek, de legfőképp a tenger után.

három irodalmi torony

Pedig el akartam még mondani a tornyok másik oldalát, amit nem értek igazán, de kétségkívül ott van Ballylee-ben, Bollingenben, és kicsit Muzot-ban is: talán köze van az örökös

félhomályhoz, amit a torony kagylóhéjként zár magába; a csöndhöz, amely vastagon megül falai között, és az időhöz, amely pang odabent, lassú gyűrűket vetve, akár a mély tócsák. A tornyoknak, a szigetekkel ellentétben, mindig köze van a megismerő értelem fonákjához, az okkulthoz: legalábbis ennek a három irodalmi toronynak biztosan. Aztán a sugárkoszorús délutánokra egy éjjel hideg szél hozott gyors, ideges esőt, a varázs szétoszlott – és akkor mindez eszembe jutott.

Steve, flickr.com

Valéry levelének idézett részlete vezethetett volna át ide: amikor az aggodalom hangján szól az ódon bútorok, fénytelen szobák magányában eltemetkező Rilkéhez. Pedig az sokat köszönhetett Muzot-nak, és nem csak azt, hogy sok évtizednyi bolyongás után – amíg, mint Nemes Nagy Ágnes írta, úgy járkált fel-alá Európában, akár egy tágas szobában – végre állandó lakhelyre talált. Az *Elégiák* a hosszú tetszhalál után itt keltek életre, nyerték el végső formájukat, s közvetlen utánuk itt pergett le az orpheuszi *Szonettek* füzére 1922 telén, jószerivel egyetlen „szilaj, teremő viharban”. Rilkének a toronyban hasadt meg újra az égbolt, amire Duino óta

várt, annak némaságában hangzott fel újból a Túlpartra, egészen az angyali rendekig ható kiáltás. Ezért pedig, úgy érezte, a Toronymak is hálával tartozik. W. H. Auden erre utal a *Kínai Szonettek* egyik darabjában:

*„Kínában ma éjjel hadd gondoljak Őrá,
Ki dolgozott és várt egy évtizednyi csendben,
Míg Muzot-ban szóhoz jutott erejének telje:
Egyszer s mindenkorra a teljesség Övé.
S a Bevégzettért mintegy hála képpen
Kilépett akkor a téli éjbe,
Hogy megcirógassa ama kicsiny tornyot,
akár megtermett, öreg hátságát.”[2]*

Ez a tornyok éjszakája: a megsűrösödött idő alján leülepedett seprő, szivacsként isszák magukba a falak, sötét fluidum, amit a lélek öntudatlanul, félálomban vesz magába. A lappangó múlt kicsorbult, torzszülött képei. Ábrándok, sejtések, hangfoszlányok, amelyekhez azonban kell, mindig kell a tornyok ébredése, a párát oszlató hajnali szél: a szellem nappala: ettől olyan kiegyensúlyozottak a *Szonettek* és az *Elégiák*. Ha ez nincs, a torony sutogása maga alá gyűri az elmét: jobb megzaboláznai, mielőtt a lélek a prédájává válik. „Olyan érzéssel ajándékozott meg a torony, mintha kő formájában születtem volna újjá” – írta Jung, aki önmagát, belső lényének szilárd képmását építi meg Bollingenben: kőből, hogy elbírja a tudattalan fel-feltörő, és minden alkalommal erősbödő rohamát. **[3]** Egy éjszaka arra neszelt fel, hogy holt lelkek regimentje vonul el falai alatt: a luzerni pásztorok „Wotan seregeként” ismerték ezt a felvonulást. A torony hullámtörő, amely távol tartja, egyúttal mintha vonzaná is a tanácstalan lelkeket, a mítoszok szakadozott hálójából kirajzó archetipikus képeket, melyek a közösség és rítus kötő-erői híján immár gazdátlanul csapongnak a világban. *Le cri de Merlin* – mondja erről Jung, ez Merlin kiáltása, ősi hang, mely most is szól az erdők mélyén, de senki sem érti, és alig valaki hallja már – ám a tornyok, csigalépcsőikkel, tekervényes járataikkal hatalmas fülkagylókként, mégis felfogják ezt a kiáltást.

geometrikus váz

A három toronylakó közül talán senki sem utalta magát oly fokig ezekre a sejtelmekre, mint Yeats, aki már-már betegesen csüngött minden csekélyke foszlányon, ami, úgymond, odaátról érkezett. Felesége médium volt, gyorsírással vagy álombéli transzban hebegve készséggel szállította neki a nyersanyagot, hogy rettegését az öregségtől és a test iránt érzett megvetését tapogatózással enyhítse a szellemvilágban. Yeats egész könyvet szentelt ezeknek a kétes tisztaságú inspirációknak, és fáradhatatlanul próbálta rendszerré kovácsolni azokat; *A Vision* című könyve ennek ellenére nehezen követhető, a versek kristályos tömörségéhez képest híg és tétova, dódonai dadogás. A *Vision*-ben írja le és magyarázza részletesen a szembe-forgó kúpokat (*gyres*) is, amelyek egymás felé haladó csavarmozgása újra meg újra föltűnik költészetében: ez Yeats egész történelem- és lélekszemléletének egyik alapábrája, modellezi a kozmosz ellentétes minőségeinek dinamikus egymásba fordulását; geometrikus váz, mely a versek eleven teste nélkül csak szikár teória. A *gyres* első számú megtestesülése ismét Thoor Ballylee, s az annak mintegy gerincoszlopát alkotó csigalépcső: „Azt mondom / e kanyaros, csavaros, spirál-taposómalom lépcső, / az én ősi lépcsőfok-sorom...” – amely nem egyszerűen emeleteket köt össze, hanem korszakokat és szellemi állapotokat. **[4]** Mintha Yeats azt mondaná: a torony belsejében, e „meghódíthatatlan madár-labirintusban” olyan álmok lakoznak, melyekhez képest odakint minden más csak ködfoszlánynak, álmképnek rémlik; a szellem olyan koncentrációban van jelen, hogy a világot a torony kifordítja, élők és holtak helyet cserélnek:

„A bölcsesség a holtak birtoka,
élettel nem egyező...”**[5]**

Mi más az okkultizmus, mint ez a sejtelen: hogy a világ kifordult, élők és holtak héraikleitoszi paradoxonban helyet cseréltek, mert a bölcsesség az élettel összeegyeztethetetlen lett, s aki erre tette föl életét, a prosperáló világ szemében legalábbis gyengeelméjű vagy félhalott? A teozófusok, kelta, germán, hindu és ki tudja, hányféle misztikus rend, a médiumok gombamód szaporodó körei, melyek tört, fátyolos fénybe vonják a századvéget és századelőt, ennek a felismerésnek mostohagyermekai: hogy a szellem nem egyenlő a racionalitással – noha ebből nem

következnék, hogy a szellem akkor viszont irracionalitás. A századelő okkultizmusa lélektani jelenség, amelynek szikár édestestvére a pszichoanalízis: testetlen képek felhabzása, névtelen erők rohamra, amelyek maguk képtelenek a szólásra, érintésre, látásra, de ebbéli szomjúságuk párjára talál a mi szomjúságunkban a szavakon, érintésen, látványon túli szféra iránt. Ami a látókörébe kerül, sőt, felkínálkozik, gazdátlan népség: szárnyuk-vesztett angyalok és trónfosztott félistenek; velük találkozni röpülés szárny nélkül, halál-élmény, agónia nélkül. Mágikus tanok, ezotérikus bölcsélet, misztikus traktátusok: az okkultizmus ősi szavak önkényuralma, angyali és démoni erejük teljes kibontakozása, amikor már nem felügyeli őket semmilyen kozmikus rend, szilárd narratíva; az okkult az igék éjszakája, amelynek mélyén a legártatlanabb hangok is kapukat nyithatnak meg, mert a jelentés és az értelem fénye eltávozott fölülük. Ismeretlen nevek sugároznak baljós északi fénnel, és nevenincs lelkek e nevek mögé bújva igyekeznek szert tenni a létezés illúziójára. A költészet, bár időnként közel áll az okkulthoz, sosem azonos vele, mert mindig van vezérlőcsillaga: a költészetben a nyelv feltárul, az okkultizmusban pedig lezárul – erőit visszafelé, önmagára fordítja. A költészet mélyén az értelem angyala lakik; még akkor is, ha ez az értelem nem merül ki a „józan ész” fogalmában.

Per, flickr.com

Jung szerint a racionalizmus egyeduralma, e lélektani feudalizmus bősztítette fel az emberben lakozó névtelen erőket, a homályos ösztönök elnyomott alakzatait: az, hogy a civilizált ember csaknem kizárólag értelmével azonosította önmagát. A folyamat, amely az emberi lény önazonosságának kulcsát, a benne lakozó „isteni képmást” a *mens*-ben leli fel, vagyis az észnek felelteti meg, már Augustinussal kezdetét veszi, és a középkori skolasztikában éri el tetőpontját. „A kereszténység és a modern tudomány kiűzte a démonokat a természetből, ami azzal járt, hogy az európai ember folyamatosan saját lelkébe fogadta a természetből származó démoni erőket, alaposan megterhelve ezzel tudattalanját” – fejtegette egy beszélgetés során Jung.^[6] Ugyanakkor a képek és szimbólumok, amelyek segítségével kommunikálni lehetne ezekkel az erőkkel, netán megzabolázni őket, elvesztek; vagy még itt vannak körülöttünk elcsépelet szófordulatok, történetsémák, képi konvenciók formájában – de immár cél és összefüggés híján. Az ember ettől racionálisabb lény nem lett, csak

démonainak kiszolgáltatottabb. Nem csoda, ha ezek az ösztönös energiákhoz kapcsolódó alakzatok olykor kétszeres erővel törnek ki a racionálissá lúgozott emberiségen, mint valami járvány; s egyre követelőzőbben, egyre agresszívebben.

Wotan serege gyülekezik

A torony alighanem csak a mi szimbólumvakságunk számára tűnik közönséges, a többitől valamivel magasabb épületnek: holott a torony *jelentés*, és tudta

ezt Rilke, Jung meg Yeats is. Költeményében a két véglet: a *Vér* meg a *Hold*, a létezés két pólusa: az előbbi az élettel, hatalommal, földdel, az utóbbi a makulátlan, vértől-mulandóságtól nem szennyezett szellemmel azonosul: s a hold párja itt, e világban a Torony. Hely, amely körül alkalmasint Wotan serege gyülekezik, ahol orpheuszi hang szól hádészi mélységekből; ahol „mindent, mi nem Isten, a szellemi tűz elemészt”.^[7]

Hölderlin örületének tornyából nézi a Neckart; verssorai 1807-től csupa feltorlódó, elmálló uszadék, korábbi nagy költeményeinek szedett-vedett hordaléka. A világ számára állapota elmebaj, s ő a toronyban eltemetett félhalott. Az ablaknál áll, nézi a tovafuló vizet, amelyben hidak, fák, sétáló, siető, üldögélő emberek árnya tükröződik. Ismét előbújik a nap, a zivatarok tovább vonulnak kelet felé: felragyog a mindent beborító júniusi fény, és kimossa a folyóból a három torony árnyát.

[1] L. az írás előzménye: **Sziget és torony**

[2] Auden, W. H., *Szonettek Kínából*, XIX.

[3] Jung, C. G., *Emlékek, álmok, gondolatok*, Európa, Bp., 1997, 289.

[4] L. *Vér meg a hold* – Tandori Dezső fordítása kis módosítással

[5] L. u. o: „*For wisdom is the property of the dead. / A something incompatible with life...*”

[6] Jung, C. G., *Beszélgetések, interjúk*, Gondolat, Bp., 1999

[7] Yeats: *Vér meg a Hold*

felső kép | Catherine Singleton, flickr.com